

Словенска терминологија данас

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

SCIENTIFIC MEETINGS

Volume CLXVII

DEPARTMENT OF LANGUAGE AND LITERATURE

Book 28

SLAVONIC TERMINOLOGY TODAY

Accepted at the 5th meeting of the Department of Language and Literature
of 30th May, 2017, on the basis of reviews presented by *Predrag Piper*
and *Rajna Dragičević*

Editors

PREDRAG PIPER, full member of the Academy
Dr VLADAN JOVANOVIĆ

BELGRADE

2017

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

НАУЧНИ СКУПОВИ

Књига CLXVII

ОДЕЉЕЊЕ ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ

Књига 28

СЛОВЕНСКА ТЕРМИНОЛОГИЈА ДАНАС

Примљено на V скупу Одељења језика и књижевности
од 30. маја 2017. године, на основу реферата
академика *Предрага Пипера* и проф. др *Рајне Драгићевић*

Уредници

академик ПРЕДРАГ ПИПЕР

др ВЛАДАН ЈОВАНОВИЋ

БЕОГРАД

2017

Издају
Српска академија наука и уметности
и
Институт за српски језик САНУ

Уређивачки одбор

Предраг Пипер, редовни члан САНУ, Слободан Реметић, редовни члан АНУРС,
проф. др Мато Пижурица, проф. др Срето Танасић, проф. др Софија
Милорадовић, проф. др Рајна Драгићевић, доц. др Исидора Бјелаковић,
проф. др Викторија Людвигівна Иващенко, проф. др Сергей Викторович
Гринеv-Гринеvич, др Сергей Дмитриевич Шелов, prof. dr Ewa Wolnicz-Pawłowska,
к. ф. н. Вячеслав Константинович Щербин, др Марина Спасојевић и
др Владан Јовановић

Рецензенти појединачних радова

проф. др Слободан Реметић, редовни члан АНУРС, проф. др Гордана Јовановић,
проф. др Мато Пижурица, проф. др Људмила Поповић, проф. др Срето Танасић,
dr Peter Weiss, prof. dr Ewa Wolnicz-Pawłowska, проф. др Рајна Драгићевић,
проф. др Душко Витас, проф. др Сергей Викторович Гринеv-Гринеvич,
проф. др Софија Милорадовић, проф. др Александар Милановић, др Марта
Бјелетић, др Снежана Петровић, др Викторија Людвигівна Иващенко,
доц. др Исидора Бјелаковић, к.ф.н. Вячеслав Константинович Щербин,
др Владан Јовановић

Лектор и коректор радова на српском језику
Марија Селаковић

Коректура резимеа на енглеском језику
Clare McGinn Zubac

Превод и коректура резимеа на руском језику
Свејлана Гољак, Эльвира Анатольевна Сорокина

Коректура радова на руском језику
Эльвира Анатольевна Сорокина

Припрема за штампу
Милан Тасић

Тираж 400 примерака

Штампа
Службени гласник, Београд

САДРЖАЈ

Уводно слово 9

I. ПОГЛЕД НА РАЗВОЈ ТЕРМИНОЛОШКИХ И ТЕРМИНОГРАФСКИХ ИСТРАЖИВАЊА У СЛОВЕНСКИМ ЈЕЗИЦИМА. ПРАВЦИ У ТЕРМИНОЛОГИЈИ

Викторія Людвігівна Іващенко: Слов'янське термінознавство: проблематика й перспективи розвитку	15
Эльвира Анатольевна Сорокина: Формирование теории <i>языка для специальных целей</i> (ЯСЦ)	29
Сергей Викторович Гринев-Гриневич: Антропологистика как современное развитие терминоведения	41
Кацярына Пятроўна Любецкая: Спецыяльная лексіка беларускай мовы як аб'ект даследавання беларускіх лінгвістаў у канцы ХХ – пачатку ХХІ стст.	51
Marta Małachowicz: Prace dyplomowe z dziedziny terminologii i terminografii powstałe w instytucie komunikacji specjalistycznej i interkulturowej uniwersytetu warszawskiego w latach 2010–2015	61

II. ТЕРМИНОЛОГИЈА И РЕЧНИЦИ

Сергей Дмитриевич Шелов: Универсальный терминологический словарь: новый тип терминологических словарей	71
Юрий Николаевич Марчук: Проблемы многоязычной терминографии	85
Марија С. Ђинђић: Обрада лингвистичких и граматичких термина у двојезичном описном речнику (на примеру Новог турско-српског речника / Yeni Türkçe-Sırpça Sözlük)	91

Данко Шипка: Двојезична терминологија исламских термина	101
Рада Стијовић, Олга Сабо, Ранка Станковић: Речник САНУ као база терминолошких речника (на примеру Речника кулинарства)	109
Володимир Володимирович Дубичинський: Терминографичні праці харківських лексикографів	125
Вячеслав Константинович Щербин: Отраслевая лексикографија Беларуси	135

III. ГРАМАТИЧКА И ЛИНГВИСТИЧКА ТЕРМИНОЛОГИЈА

Јованка Радић: О логичким основама српских лингвистичких термина на <i>-ица</i> и <i>-ина</i>	149
Милош М. Ковачевић: О термину субјекат у србистици	173
Вељко Ж. Брборић: Српска правописна терминологија данас – у науци и настави	187
Драго Тешановић: Централни и периферни суфикси у српској дериватологији	197
Сања Ж. Ђуровић: Основни појмови морфематике српског језика	213
Марина Љ. Спасојевић: Појмовно-терминолошки апарат при проучавању глаголског вида и сродних појава у србистици у светлу аспектолошких приступа	229
Наташа С. Вуловић: Употреба основних фразеолошких термина у српској (и словенској) лингвистици	243
Владан З. Јовановић: Српска терминологија у <i>Речнику словенске лингвистичке терминологије</i> из угла савременог стања српске лингвистике	253
Milan Harvalík: Slovánská onomastická terminologie v mezinárodním kontextu	267
Iveta Valentová: Slovenská onomastická terminológia	277

IV. СТАНДАРДИЗАЦИЈА ТЕРМИНА У ПРОШЛОСТИ И САДАШЊОСТИ. ТЕРМИНИ И КЊИЖЕВНОЈЕЗИЧКА НОРМА

Виктор Д. Савић: Српски називи документа у средњем веку – према самим документима (1189–1346)	291
Исидора Г. Бјелаковић: Синонимија у терминологији код Срба у 18. и 19. веку (математичка географија и астрономија)	305
Александар М. Милановић: Развој српске терминолошке мисли у 19. веку: допринос Лазе Костића	317

Марина С. Јањић: Школска терминологија у дијахронијској перспективи	331
Ewa Wolnicz-Pawłowska: Problemy terminologiczne w działalności UNGEGN	343
Tanja Fajfar: Jezikovnokulturna ustreznost kot terminološko načelo	351
Mojca Žagar Karer: Terminološko svetovanje: izkušnje in perspektive	361
Lana Hudeček: Anglizmi u hrvatskome nazivlju	371
Milica Mihaljević: Terminologija kao deskriptivna ili preskriptivna znanost – stanje u Hrvatskoj	383

V. ТЕРМИН И ЛЕКСИЧКИ СИСТЕМ

Милорад П. Дешић: Специјална лексика и полисемија	407
Рајна М. Драгићевић: Детерминологизација као процес општег лексичког фонда	417
Mariusz Górnicz: Czy naukowcy z krajów słowiańskich lubią terminy metafory?	425

VI. ФУНКЦИОНАЛНА РАСЛОЈЕНОСТ ТЕРМИНОЛОШКОГ ИЗРАЗА – НАУЧНА, ПРОФЕСИОНАЛНА (СТРУЧНА) ТЕРМИНОЛОГИЈА И СПЕЦИЈАЛНА ЛЕКСИКА ДУХОВНЕ И МАТЕРИЈАЛНЕ КУЛТУРЕ НАРОДНИХ ГОВОРА

Ружица С. Левушкина: Лексеме из општег лексичког фонда као термини у сфери православне духовности	439
Альбіна Анатоліївна Ковтун: Способи непрямой номінації релігійних понять в українській мові	451
Ђорђе Р. Оташевић: Рад на српској слободнотидарској терминологији	461
Гордана Р. Штасни: Термини у домену нанотехнологије	469
Оксана Чмелікова-Газдошова: Субстантивовані прикметники в українській і чеській юридичній термінології	481
Бојана С. Милосављевић: Филозофска лексика у речнику и у говору	493
Милан С. Ајдановић: Грецизми у српском географском терминосистему	509
Валентина Федоровна Новодранова: Когнитивное моделирование терминосистемы предметной области знания	521
Ольга Михайловна Рылкина: Способы терминообразования русских нозологических терминов (на материале русскоязычной терминологии детской кардиологии)	529

Тамара Валентиновна Рожкова: Статус и типологизация глагола в медицинской терминологии	537
Елена Викторовна Рыжкина: О некоторых динамических процессах в современной русской терминологии	549
Маргарита Николаевна Лазарева: О соотношении интернационального и национального в научных названиях растений (на материале русского языка)	557
Оксана Вікторівна Нарушевич-Васильсва: Семантико-тематична та категорійно-поняттєва організація української термінології харчової промисловості	567
Драгана И. Радовановић: Од Вукове трпезе из његовог Рјечника до Матичиног једнотомника	577
Неђо Г. Јошић: Народни називи воћака код Срба и критеријуми њиховог раслојавања	587
Мирјана С. Петровић-Савић: Из географске терминологије Јадра	599
Ивана В. Лазић-Коњик: Лексика традиционалне културе према тематским пољима	613
Софија Ј. Мићић-Кандијаш: Лексиколошки и лексикографски аспекти превођења енглеских медицинских израза на српски	625

VII. ЕЛЕКТРОНСКЕ ТЕРМИНОЛОШКЕ БАЗЕ ПОДАТАКА И ЊИХОВА ПРИМЕНА У ТЕРМИНОЛОГИЈИ, ТЕРМИНОГРАФИЈИ И ЛЕКСИКОГРАФИЈИ. ТЕРМИНОЛОШКИ САЈТОВИ И ПОРТАЛИ

Александр Васильевич Зубов: Способы автоматического извлечения терминов из текста	639
Paweł Kowalski, Zofia Rudnik-Karwatowa: Wykorzystanie terminologii w systemie informacyjno-wyszukiwawczym językoznawstwa sławistycznego iSybisław	643
Maja Bratanić, Ana Ostroški Anić, Siniša Runjaić: Od baze do portala – razvoj nacionalne terminološke infrastrukture	657
Jana Levická: Počiatky slovenskej terminologickej databázy a jej súčasnosť a budúcnosť	667
Максим Олегович Вакуленко: Віртуальна українсько-російсько-англійська термінографічна лабораторія з фізики: сучасні лінгвістичні технології у фаховій мові	679

УВОДНО СЛОВО

Зборник пред нама настао је из реферата изложених на Међународном научном симпозијуму *Словенска терминологија данас*, који се одржао 11–13. маја 2016. године у Београду, у организацији Српске академије наука и уметности (Одељења језика и књижевности), Института за српски језик САНУ, Академије наука и умјетности Републике Српске (Одјељења књижевности и умјетности) и Матице српске. У Организационом одбору скупа били су: Предраг Пипер, редовни члан САНУ, Слободан Реметић, редовни члан АНУРС, проф. др Срето Танасић, проф. др Софија Милорадовић, проф. др Мато Пижурица, проф. др Рајна Драгићевић, доц. др Исидора Бјелаковић, др Викторија Људвиговна Ивашченко, к. ф. н. Вјачеслав Константинович Шчербин и др Владан Јовановић. Секретари Организационог одбора били су др Марина Спасојевић и др Мирјана Петровић-Савић, а научни секретари: Весна Ђорђевић и Бојана Томић. Будући да је један од основних циљева с којим је основано Друштво српске словесности био рад на стварању српске научне терминологије, одржавање Симпозијума у оквиру програма обележавања 175 година од оснивања Друштва, данас Српске академије наука и уметности, била је прилика изнова се подсетити овог важног догађаја.

На Међународном научном симпозијуму *Словенска терминологија данас* изложено је 63 реферата, а учесници су били из 11 земаља: Србије, Републике Српске (Босна и Херцеговина), Хрватске, Словеније, Пољске, Чешке, Словачке, Русије, Белорусије, Украјине и Сједињених Америчких Држава.

Првог дана, пре него што је Симпозијум званично био отворен, одржан је састанак чланова Терминолошке комисије при Међународном комитету слависта, по унапред припремљеном програму Комисије. На састанку Комисије, поред осталог, разговарано је о динамици рада на изради колективне монографије *Словенска терминологија крајем 20. и почетком 21. века* и изради библиографије радова из терминолошке лингвистичке проблематике за поменути период. Поред чланова Комисије, на Симпозијуму су учествовали домаћи и страни филолози из више лингвистичких дисциплина, будући да терминологија представља важан сегмент номенклатуре сваке појединачне науке, дисциплине, па тако и лингвистике у целини.

Скуп је отворен поздравном речју потпредседника Српске академије наука и уметности академика Љубомира Максимовића, а потом су поздравне речи упутили и представници других установа у својству организатора и покровитеља скупа: проф. др Слободан Реметић, редовни члан Академије наука и умјетности Републике Српске, др Миодраг Матицки, потпредседник Матице српске, проф. др Срето Танасић, директор Института за српски језик САНУ, и проф. др Љиљана Бајић у име Савеза славистичких друштава Србије и Међународног комитета слависта. На пленарној седници, којој су председавали академик Предраг Пипер, др Викторија Људвиговна Ивашченко и проф. др Срето Танасић, изложено је седам реферата, у којима су представљена истраживања у области терминологије из седам словенских лингвистичких средина: Украјине, Русије, Словеније, Белорусије, Пољске, Хрватске и Србије.

Другог дана скупа организоване су две паралелне секције, уобличене у два преподневна и два послеподневна блока. Након сваког блока предвиђена је и реализована петнаестоминутна дискусија. У оквиру прве секције изложено је деветнаест реферата, у којима су обрађивани проблеми из лингвистичке терминологије у словенским језицима, затим представљене анализе термина из разних области знања и стваралаштва из угла етимологије, историјског развоја и савременог стања, анализирана практична питања упоредне и вишејезичне терминологије и терминографије. У оквиру друге секције, изложено је деветнаест реферата, у којима су обрађене теме везане за место термина у лексичком систему словенских језика, упоредно изучавање терминолошких система, израду терминолошких електронских база и портала, као и израду терминолошких речника.

Током трећег дана скупа паралелне секције подразумевале су преподневни и један послеподневни блок (само у првој секцији), након којих је, такође, организована петнаестоминутна дискусија. У оквиру прве секције изложено је дванаест, а током друге секције седам реферата. У рефератима су обрађиване теме које се односе на функционалну раслојеност терминолошког израза, затим питање терминологије у језицима специјалне намене, проблем интернационализације и национализације у терминологији словенских језика итд. С обзиром на славистичку природу скупа, теме реферата, као што је било очекивано, у првом реду биле су посвећене дескриптивним, нормативним и компаративним аспектима словенске терминологије данас и у њеној историји.

Радови представљени у овом зборнику одражавају главне токове у којима се у словенском свету данас развија терминологија схваћена у два основним значењима – као 1) уређен систем специјалних лексичких јединица у служби одређене науке, струке, духовности, уметности и сл. и као 2) аутономна лингвистичка дисциплина која се бави изучавањем термина као

јединица термилошког система. Садржај зборника чине радови који су груписани у оквиру следећих целина: *I. Поглед на развој термилошких и термилографских израживања у словенским језицима. Правци у терминологији, II. Терминологија и речници, III. Грамаичка и лингвистичка терминологија, IV. Стандардизација терминологије у прошлости и садашњости. Термини и књижевнојезичка норма, V. Термин и лексички систем, VI. Функционална слојеност термилошког израза – научна, стручна (професионална) терминологија и специјална лексика духовне и материјалне културе народних говора, и, као последње поглавље, VII. Електронске термилошке базе података и њихова примена у терминологији, термилографији и лексикографији. Термилошки сајтови и портали.*

Овај симпозијум била је zgodна прилика да се сагледа српска терминологија у ширем словенском лингвистичком контексту, да се погледа оно што је досад урађено и оно што још треба урадити. С друге стране, учешће великог броја домаћих лингвиста на скупу и објављивање њихових радова у овом зборнику омогућује да се српска лингвистика у пољу терминологије на ваљан начин представи широј словенској публици.

Уредници

ДЕТЕРМИНОЛОГИЗАЦИЈА КАО ПРОЦЕС БОГАЋЕЊА ОПШТЕГ ЛЕКСИЧКОГ ФОНДА

Рајна М. Драгићевић*

У раду се говори о детерминологизацији на материјалу српског језика. Овај процес се дефинише, наводе се и описују разлози за њега, анализирају фазе. Детерминологизација се доводи у везу са једном од тенденција за богаћење општег лексичког фонда, утврђује се однос између ове појаве и терминологизације, као и везе са другим лексичким процесима. Један од главних циљева рада јесте поређење семантичког садржаја лексичке јединице када спада у термине и онда када се детерминологизује. У раду се наводи и покушај одговора на питање колико је детерминологизација активан начин богаћења општег лексичког фонда српског језика.

Кључне речи: детерминологизација, терминологизација, лексика, лексичко богаћење, српски језик

ТЕРМИНОЛОГИЗАЦИЈА КАО ИНТЕЛЕКТУАЛИЗАЦИЈА ЈЕЗИКА. Развој науке омогућава настајање све већег броја термина у свим језицима. Још 1993. године, П. Н. Денисов (1993: 88) износи податке о изразитој бројчаној надмоћи једнозначних лексема у односу на вишезначне у руском језику и разлоге за то види у великом броју термина који запремају све већи проценат лексичког фонда. Он наводи податак Ф. П. Фиљина да су чак две трећине речи у руском језику једнозначне. Према подацима које износи И. Грицкат (1988: 38), у целом свету је „1800-те године излазило око 100 специјализованих часописа, 1850-те око хиљаду, 1900-те око 10.000, 1950-те око сто хиљада, 1971-ве око сто седамдесет хиљада.“ У XXI веку, број термина се и даље повећава, и то геометријском прогресијом, а *терминологизација* се сматра једним од главних видова евидентне тенденције *интелектуализације* лексичких система словенских језика (Аврамова 2003: 109).

ДЕТЕРМИНОЛОГИЗАЦИЈА КАО ДЕМОКРАТИЗАЦИЈА ЈЕЗИКА. Упоредо са *терминологизацијом*, у свим језицима одвија се и *дејтерминологизација* (ДТМ). Процес ДТМ се описује као прелазак термина из терминолошког у општи лексички фонд. Сматра се да су медији најзначајнији посредници у прелажењу термина у општи језик. Дакле, ДТМ се објашњава као ширење термина

* Филолошки факултет, Београд; rajna.dragicevic@fil.bg.ac.rs

из научног функционалног стила, (обично) преко новинарског, у разговорни (исп. Оташевић 2008: 99–105 и литературу на коју се он позива). ДТМ представља манифестацију *демократизације*, такође важне тенденције лексичких система словенских језика. Демократизација се дефинише као увећавање броја елемената у разговорном стилу и у супстандарним идиомима (нпр. у омладинском жаргону) и као продирање тих елемената преко разговорног у књижевни језик (Аврамова 2003: 124).

ДЕТЕРМИНОЛОГИЗАЦИЈА КАО ЕКСПРЕСИВИЗАЦИЈА. Има много примера који потврђују овакво виђење ДТМ. Наше истраживање префиксоида и других препозитивних компонената у српском језику (исп. Драгићевић и Утвић 2016) показује да није на делу само ДТМ термина, већ и афикса. Творенице са префиксоидима првенствено представљају, како И. Клајн (1978: 188) каже, „сложенице научног и техничког карактера“, и назива их још и „ученим сложеницама грчког типа“ (Клајн 1978: 192, 193). Компонента *мини-* се, на пример, пре 60-их година XX века користила искључиво у научним (техничким) терминима: *минифон*, *миниској*, *минисуб*, *минифундија* (Клајн 1978: 196). Затим се, углавном преко медија, врши намерно снижавање учености префиксоида, њихова ДТМ, чиме се постиже изразита експресивизација.¹ Што је префиксоид научнији, што је сфера његове примарне употребе неухватљивија за просечне говорнике неког језика, толико је експресивно дејство веће ако се такав префиксоид веже за лексему општег лексичког фонда и за неформални стил. Типичан пример за ову појаву је префиксоид *нано-*, који је, како каже Б. В. Орехов (2012), умањио популарност компоненте *мини-* у експресивној творби речи у руском језику. Треба уложити креативност, оригиналност, али и „дрскост“ да се компонента *нано-* из сфере високе науке која тек почиње да доминира савременом светском технологијом „свуче“ у сферу свима доступних тривијалности свакодневног живота. Међутим, што је неочекиваност већа, то је и експресивност снажнија. Показатељ ових процеса – ДТМ и експресивизације форманата представљају и примери за употребу наведених префиксоида који су у грађи забележени као појединачни случајеви (оказионализми или хапакси). Тако, на пример, у руском језику, међу појединачним примерима за *нано-* проналазимо и ове: *нанодержава*, *наноскандал*, *нанојобка*, *нанојарџија*, *нановраг*, *нанољубовь*, *нанојокалијисис*. У српском језику: *нанонаука*, *наноруйица*, *наносила*, *наносџрука*, *наноџравњак*, *наноуређај*. Ови примери, посебно у руском језику, јасно показују како *нано-* постаје префиксоид за изразито експресивно исказивање малих димензија.

ДЕТЕРМИНОЛОГИЗАЦИЈА КАО КОНТИНУУМ СЕМАНТИЧКЕ РАЗДВОЈЕНОСТИ ОД ТЕРМИНОЛОШКОГ ЗНАЧЕЊА И ПОСЛЕДИЦЕ СТЕПЕНА ДТМ. Могло би се поставити

¹ Ову појаву примећују и М. Хорват и Б. Штебих Голуб за хрватски језик: „Budući da ih sve češće nalazimo u općem, čak razgovornom jeziku, iz navedenih je primjera vidljivo da i prefiksoidi i sufiksoidi prestaju biti samo tzv. *terminoelementi* (Хорват и Штебих-Голуб 2010: 6).

питање да ли је крајња последица ДТМ – језичка демократизација или интелектуализација, а најпрецизнији одговор вероватно би био да се процесом ДТМ постиже демократизација научног функционалног стила и интелектуализација разговорног. Према РСЈ, основно значење лексеме *фузија* је терминолошко (1. физ. *сјајање лаганих атомских језгара у њеже њри јако високим температурама и њри њицима, њри чему долази до ослобађања великих количина нуклеарне енергије*). Секундарно значење ове лексеме припада разговорном стилу и гласи *у њи њи сјајање, сјајање*. Значење које је добијено ДТМ у разговорном језику може бити више или мање одвојено (осамосталено) од терминолошког. Веза ознаке *фузија* са физиком још увек је врло снажна, па секундарно значење *сјајање, сјајање* користе углавном они говорници који знају шта значи тај термин у физици и користе ово значење имајући га у виду. Експресивност је утолико већа уколико је живља веза са терминолошким значењем. То исто важи и за префиксоид *нано-*. Снажна експресивност проистиче отуда што је терминолошко значење још увек примарно и што говорници који користе ДТМ значење имају увид у значење термина. Мешавина терминолошких и детерминологизованих компонената чини таква значења јединицама којима се свакако интелектуализује лексички фонд. Ђ. Оташевић (2008: 101) је цитирајући Никитченика и Капанадзеа, написао да се употреба термина „деспецијализује, али технички ореол, већи или мањи, обично остаје“. Што је ореол већи, експресивност је изразитија.

Експресивност детерминологизованог значења значајно се смањује или у потпуности губи уколико је ослабљена веза између терминологизованог и детерминологизованог значења. Тако, на пример, лексема *емисија* (према РСАНУ) примарно означава 1.а. физ. *њриродно ода њиљање, ис њи њиљање енергије (све њи лосне, електричне, звучне њи њд.)*, а секундарно: 1.б. *ода њиљање радио-њаласа и њтелевизијских њаласа; њрограмска јединица која се звучно и вузуелно њреноси њреко радија и њтелевизије*. Детерминологизовано значење лексеме *емисија* толико се осамосталило да је у потпуности изгубило експресивност, па је у РСЈ чак обрађено као примарно, а терминолошко значење је обрађено као секундарно. Што је слабија веза детерминологизованог значења са терминолошким значењем, експресивност у разговорном језику је слабија, а слабија је и интелектуализација.

Шта је ДТМ у својој суштини? Аутори су различито схватили овај процес. По некима је у питању позајмљивање речи из терминолошких система у општи језик. Други у томе виде дифузно ширење значења, што доводи до олабљивања значења у терминолошкој сфери. Трећи мисле да термин развија секундарна метафорична значења и да једно од тих метафоричних значења прелази у општи језик. Нама се чини да су у праву они лингвисти који заступају прво мишљење. Идеја о способности термина да развија метафорична значења није прихватљива и то објашњава Д. Гортан Премк (2004:

118–119). Идеја о дифузности значења термина такође је неприхватљива јер термин као јединица са дифузном семантиком не би могао да опстане у терминолошкој сфери. Због тога нам се као једино прихватљиво објашњење чини оно да општи језик позајмљује термине, који као јединице општег лексикона слободно развијају секундарна значења: „када термини изиђу из својих терминолошких система, из језика науке, када уђу у језик публицистике и готово редовно преко њега у општи језик, почињу да имплицирају свој експлицитно дат појмовни садржај, почињу да га богате, да развијају у њему и релевантне елементе реализације“ (Гортан Премк 2004: 123). Дакле, процес ДТМ ретко доводи до тога да се у потпуности изгуби терминолошко значење. У терминолошкој сфери термин има терминолошко значење, а када га општи језик „позајми“, тј. када се измести из свог научног окружења, нова семантичка позиција утиче на ново значење.

Да ли се свака ДТМ завршава преласком термина у општи језик? У литератури се углавном наглашава да ДТМ подразумева прелажење термина из терминосистема у општи језик. Ипак, чини се да термин може бити позајмљен у било који функционални стил, па чак и да се из једног научног терминосистема позајми у други терминосистем. Свакој промени значења термина када се он нађе у било ком функционалном стилу претходи његова детерминологизација. Лексема *икона* је теолошки термин, али је позајмљен у компјутерску терминологију у којој је развио ново терминолошко значење – „сличица на компјутерском екрану, повезана с одређеном датотетком (фајлом) или програмом, која се активира мишем“ (Оташевић 2008а). Пре него што је настало компјутерско терминолошко значење, ова лексема је свакако доживела детерминологизацију теолошког значења.

Лексема *вирус* представља медицински термин и означава *паразитски микроорганизам*, али се преселио и у компјутерску терминологију и означава *програм који инфицира компјутерске датотетке*. Чим је напустио медицинску терминологију, овај термин се детерминологизовао, да би се поново терминологизовао у другој терминолошкој сфери. Не би било необично да је посредник између два терминосистема био општи језик у којем је ова лексема такође пронашла своје место са значењем *особа или појава која изазива лоше стање појединца или друштва*.

Да ли је сваки прелазак термина из једне сфере у другу знак његове ДТМ? Међутим, није сваки прелазак термина из једне сфере у другу, из једног функционалног стила у други сигуран знак његове ДТМ. Задржаћемо се на два случаја.

1. Е.А. Гутина (2016) пише о томе како се ДТМ у руском језику најчешће врши у сфери природних наука (физике, хемије, медицине) и технике. Међутим, примећује ауторка, све се чешће дешава да се детерминологизују лингвистички термини. Она то образлаже чињеницом да има све више лингвистички

образованих писаца који у својим делима употребљавају лингвистичке термине. У примерима које наводи ова ауторка запажа се, међутим, да они нису променили своје значење и да су они и даље део лингвистичке терминологије иако су употребљени изван те сфере: *Теперь каждое мое слово было клише. Я зубрыл футбольный лексикон попусту. Открыли институт с лязгающей аббревиатурой ЦАГИ вместо названия. В зависимости от особенностей истории и аудитории он перескакивал с австрийского диалекта немецкого на сносный русский.* Сматрамо да се у наведеним примерима лингвистички термини нису детерминологизовали иако су употребљени у књижевноуметничком функционалном стилу.

2. Постоји још једна појава на коју треба скренути пажњу када је реч о ДТМ. У реченицима: *Желим себе да абгрејдујем* (Прва телевизија, 17. 1. 2016) и: *Улогуј се у ѿај ѿроблем, укључи мозак!* (разговорни језик) затим: *Улогуј се, ресетиј се, бре* (Bad Copy); *Забаговао сам на исѿиѿу* (разговорни језик) употребљени су компјутерски термини *абгрејдовати* (*се*), *улоговати* (*се*), *ресетиовати* *се*. Поставља се питање да ли су они заиста детерминологизовани у разговорном језику или су употребљени у свом основном термилошком значењу које треба да сугерише да се семантика исказа заснива на појмовној метафори ЧОВЕК ЈЕ КОМПЈУТЕР. Као што се компјутер абгрејдује или ресетује, управо на тај начин може се абгрејдовати или ресетовати и човек. И цео духовни простор човека је сајберпростор, па су духовни садржаји као сајтови у које се може улоговати, који се могу даунлодовати или аплодовати. Питање је да ли свака употреба термина изван терминосистема, нпр. у сфери разговорног језика представља пример за ДТМ.

Од одређеног термилошког ка неодређеном нетермилошком. Не постоји увек исти пут којим тече ДТМ. Према РСАНУ, основно значење лексеме *кванѿ* је термилошко: 1. физ. *најмања, каракѿеристѿична количина или вредност извесних физичких величина...* Секундарно значење је детерминологизовано: *мала, најмања количина нечега уѿиѿиѿе*. Ову семантичку способност, по правилу поседују и остале именице којима се означава мера. Тако, *милиметар, грам, секунд* или *километар, ѿона, час* примарно означавају одређену меру дужине, масе, времена, а затим се у процесу ДТМ оспособе да означавају неодређену малу/велику количину или интензитет било каквог појма.

И лексема *магнетѿ* има сличан развојни пут. Примарно представља физички термин, а секундарно се детерминологизује, губи одређеност и конкретност, па се у општем језику шири и разубује: 1. физ. *ѿело које ѿосебно ѿривлачи ѿредмете од гвожђа и сродних метала...* 2. фиг. *оно ѿѿѿо ѿривлачи, оно ѿѿѿо има ѿривлачну снагу; ѿривлачна моћ* (РСАНУ). Овај пут ДТМ и њене последице чине се очекиваним и логичним јер је термилошко значење прецизно, транспарентно, устаљено, недвосмислено (Шипка 2006: 151), а ДТМ значење се уопштава и развија у различитим правцима.

На сличан начин позајмљују се термини из физике и у општем језику добијају снажну, експресивну компоненту која се по правилу придружује њиховој уопштеној семантици. Тако, на пример, *гравитација* (а. физ. *сила којом се сва тјела у Вациони међусобно привлаче...*) секундарно означава (б. фиг.) *тежњу, склоност, привлачну снагу*. Вакуум је примарно (а. физ.) *празан безваздушан простор*, а када се измести из физике у општи језик може да означава и (б. фиг.) *празнину, пустош*. *Амплитуда* у физици представља *највеће удаљење од равнотежног положаја*, а у разговорном језику (2. фиг.) *замах, распон, колебање*. *Инерција* је примарно термин који означава (а. физ.) *Својство, стање тјела да задржи своје стање мировања...*, а секундарно се односи на (б. фиг.) *промост, неокрећивост, пасивност; глупост*. Процес ДТМ је отишао толико далеко да се ДТМ лексема нашла и као саставни део фразеологизма у разговорном језику. Наиме, *по инерцији* значи *по навичи... без размислања, машинално*. На сличан начин развијају се значења физичких термина *поларизација, фокус, рефлексија, осцилација, вибрација* итд. Пажњу привлачи људска склоност да својим стањима и емоцијама, путем именовања, пружи физички, материјални, измерљив оквир.

Од НЕОДРЕЂЕНОГ НЕТЕРМИНОЛОШКОГ КА ОДРЕЂЕНОМ ТЕРМИНОЛОШКОМ. Може се рећи да смо управо одредили и описали основни пут ДТМ. Међутим, бројна решења у РСАНУ односно РМС остављају истраживача у недоумици. Тако је, на пример, лексема *дифузија* одређена као лексема чије значење није примарно терминологско. Усто, има широку апстрактну семантику – 1. *распурање, расипање, расипавање*. Секундарно значење одређује се у РСАНУ као терминологско (2. физ.) *продирање једног гаса у други или једне течности у другу, сионитано међусобно мешање*. Поставља се питање односа између ова два значења. Да ли се он може одредити као терминологизација (за шта су се определили лексикографи) или као ДТМ термина из физике. Нама се чини да је друго решење правилније.

Од ОДРЕЂЕНОГ НЕТЕРМИНОЛОШКОГ КА НЕОДРЕЂЕНОМ ТЕРМИНОЛОШКОМ. Необично је, међутим, када се процес семантичког развоја одвија у правцу од нетерминологизованог ка терминологизованом значењу, а да је, притом, терминологизовано шире од нетерминологизованог. Лексема *шталас*, према РМС, поседује примарно значење које припада општем језику, а секундарно терминологском систему физике: 1.а. *уздигнути део водене масе (изазван обично ветром)...* б. физ. *уошине појава ширења какавог побуђеног стања у некој средини или физичком пољу, отклон од нормалног стања, односно равнотежног положаја, валовито кретање (уошине)*. Два пута поновљени прилог *уошине* у дефиницији овог термина уверава нас да овај термин нема уобичајене одлике термина (прецизност, недвосмисленост, устаљеност).

ТЕРМИНОЛОГИЗАЦИЈА ИЛИ ДЕТЕРМИНОЛОГИЗАЦИЈА. Лексикографи су одлучили – примарно значење лексеме *свјетлост* припада физици (1. физ.)

зрачење које *пошиче из айџома...*, а значење које припада општем фонду одређено је као секундарно (2.а.) *сјај, сјајности, блесак...* С друге стране, основно значење именице *јачина* припада општем фонду: 1.а. *својсџво, сџање онога који је јак...* б. *духовна моћ...*, а неколико секундарних значења припада физици: 2. физ. а. *сџејен сџособности сџварања енергије, рада и сл.; инџензиџеџи*. б. *унуџрашња сила која делује између молекула...* Како утврдити примарна значења оваквих лексема које представљају део општег језика, па и његовог основног фонда, али и кључне термине на којима је базирана физика. Нама се чини да у описним речницима предност треба дати нетерминолошком значењу. Дакле, према нашој оцени, лексикографи су добро обрадили именицу *јачина*, али то не важи за *свеџлосџи*.

ЗАКЉУЧАК. Изгледало је да ће тема овог истраживања бити пуко указивање на чињеницу да је ДТМ један од начина богаћења општег лексичког фонда. Међутим, искрсла су бројна питања о односу између ДТМ, као и о сложеном и испреплетаном односу између терминологизације и ДТМ. Ова два супротстављена процеса у ствари су необично блиска и међусобно се допуњују. 1) Покушали смо да одговоримо на питање да ли је ДТМ у својој суштини метафоризација терминолошког значења или позјамљивање термина из терминолошке сфере у неку другу. 2) Заинтересовали смо се за питање да ли свака ДТМ представља пут термина из терминолошког фонда у разговорни (општи) фонд или то може бити међуфаза у преласку из једног у други терминосистем. 3) Интересовало нас је да ли је ДТМ манифестација демократизације или, супротно томе, интелектуализације лексичког фонда. 4) Приказали смо случајеве привидних ДТМ. 5) Показали смо могуће семантичке односе између ТМ и ДТМ значења појединих лексема, указали на сложеност тог односа и проблеме са којима се у вези са тим сусреће лексикограф израђујући описни једнојезички речник. 6) Изнели смо бројне примере термина углавном из области физике и њиховог односа са ДТМ значењима.

ЛИТЕРАТУРА

- Аврамова 2003: Ц. Аврамова, *Словообразователни тенденцији при съществителните имена в българския и чешкия език в края на XX век*, Sofia: Heron Press.
- Гортан-Премк 2004: Д. Гортан-Премк, *Полисемџија и организација лексичког сџстџема у срџскоме језику*, друго издање, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Грицкат 1988: И. Грицкат: Речник Српске академије наука и уметности, почеџи, лик, перспективе, *Глас*, књ. 352: САНУ, Одељење језика и књижевности, књ. 13, 25–40.
- Гутина 2016: Е.А. Гутина, Детерминологизација лингвистических терминав в современной речи: <https://gutinaea.wordpress.com>, сајту приступљено 28. VII 2016.
- Денисов 1993: П.Н. Денисов, *Лексика русскогo јазыка*, Москва: Русский язык.

- Драгићевић и Утвић (у штампани): Р. Драгићевић и М. Утвић, Препозитивне компоненте у српском и руском језику на материјалу интернет-сајтова, реферат прочитан на конференцији Комисије за творбу речи МКС, Универзитет у Грацу, 2016.
- Клајн 1978: И. Клајн, О префиксоидима у српскохрватском језику, *Наш језик* XXIII/5, 187–199.
- Орехов 2014: Б.В. Орехов, Суперминимум и нанодержава: префиксоиды в языке интернета, *Современный русский язык в интернете*, Я.Э. Ахапкина и Е.В. Рахилина (ред.), Москва: Институт русского языка им. В.В. Виноградова РАН; Языки славянской культуры, 281–291.
- Оташевић 2008а: Ђ. Оташевић, *Нове речи и значења у српском језику*, Београд: Алма.
- Оташевић 2008б: Ђ. Оташевић, *Речник нових речи*, Београд: Алма.
- Хорват и Штебић 2010: М. Horvat i В. Štebih Golub, Posljedice internacionalizacije u hrvatskom jeziku, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 36/1, 1–21.

ИЗВОРИ

- РМС: Речник српскохрватског књижевног језика, I–VI, Нови Сад – Загреб: Матица српска – Матица хрватска (I–III), Нови Сад: Матица српска (IV–VI), 1967–1976.
- РСАНУ: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, I–XIX, Београд, 1959–, Београд: Српска академија наука и уметности.
- РСЈ: *Речник српског језика*, Нови Сад: Матица српска, 2007.

Rajna M. Dragičević

DETERMINOLOGIZATION AS A WAY OF ENRICHING A LEXICAL FUND

Summary

The paper discusses determinologization in the Serbian language. This process is thoroughly analyzed, explained and defined. Determinologization forms part of the process of enriching a language fund, and is distinguished from the process of terminologization and other language processes. The paper focuses on the comparison of the semantic content of a lexical unit determined as a term and one which has been determinologized. The paper provides an attempt to answer the question as to how detereminologization may be an active way to enrich the general vocabulary of the Serbian language.

Keywords: determinologization, terminologization, vocabulary, lexical enrichment, the Serbian language